

היכל הוראה

דבר המשפט

בירורי הלכה בדיני חושן משפט וריבית | גליון ל"ז | סיון תשפ"ה לפ"ק

דבר המערכת

מתוך שבח והודאה לבורא ית"ש הננו נותנים לפניכם היום ברכה, מהני מילי מעלייתא דמתאמרא בבי מדרשא, ובירורי הלכה בשאלות הנוגעות למעשה, כאשר עיניכם תחזינה מישרים, דבר דבור על אופניו, לשמחת וחדות לב כל שוחרי תורה אשר בוודאי יתענגו לאורו. והוספנו בס"ד עוד מדור יעוץ ועזרה, לאחר שהוספנו עוד נדבך להיכל ההוראה "דבר המשפט", מקום מיועד לכל אחד שיש לו ספיקות בהלכה במשא ומתן ובענייני חושן משפט וריבית, אשר ע"י יעוץ נכון מרוויחים שלא יבא לידי עגמת נפש וכו', ונביא חלק מהם אשר רבים בס"ד ייהנו ממנו.

נכון וראוי להביא מדברי האלשיך הקדוש שכתב דברים נפלאים בעניין הדרך הנכון לידע שגם משפטים איננו יכולים להבין בשכלנו, וז"ל (דברים ד, ח): 'הנה אלה הגויים טועים בחשבונם, בחשבם כי החוקים לבדם הם שיעמדו לנו ולא המשפטים שהדעת מקבלם, באמור בלבם שגם להם משפטי דעת אשר גם בהם ישרת העם, אך לא ידעו ולא יבינו כי לא כן הוא, כי גם המשפטים מדבקים אותנו עמו יתברך, וזהו 'כי מי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים', כלומר כי שוים המה, אשר לא כעולה על רוחם, כי על בחינת משפטים לא תבצר גם מהם, והענין מה שכתבנו פרשת משפטים, כי לא על חנם ייחד לנו המשפטים האלו מזולתם וכו', כי במשפטי נמוסיהם אין בהם איכות קדושה זולתי הישרה במציאות.

אך במשפטי ה' אמת יש קדושה רבה,

המשך בעמוד 2

- פניני יו"ט חג מתן תורתנו - במשנתו של מרן המהר"ל זי"ע

השייכים לקבלת התורה, לכן הייתה בריאת העולם תלויה ועומדת מאז מעשה בראשית עד לקבלת התורה, שבזה יש לה קיום לעולם לעד.

ואיתא במדרש (ויק"ר יח, ד) וז"ל: בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, באותה שעה לא היה בהן זב ומצורע, ולא חיגרין ולא סומים, ולא אילמים ולא חרשים ולא שוטים, ע"כ. והנה גם זה טעון ביאור מה שייכות יש בין קבלת התורה לריפוי כל החולים.

וביאר שהרי עניין החולי מורה על שינוי סדרי העולם, שאינו מרגיש כמו שהיה מיועד להיות מצד עצם בריאת העולם, וא"כ יש לרפא את החולה בכוח התורה שהיא יסוד סדר העולם, שעל ידה יחזור החולה לאיתנו כראוי להיות מצד סדר העולם המתוקן.

ובזה ביאר הגמרא בעירובין (ד). אמר רבי יהושע בן לוי, המהלך בדרך ואין עמו לוייה יעסוק בתורה, שנאמר כי לית חן הם, חש בראשו יעסוק בתורה, שנאמר כי לית חן הם לראשך, חש בגרונו יעסוק בתורה, שנאמר וענקים לגרגרתך, חש במעיו יעסוק בתורה, שנאמר רפאות תהי לשרך, חש בעצמותיו

המשך בעמוד 2

איתא בגמרא שבת (פח.) 'מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם - אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ע"כ.

בנתיבות עולם למהר"ל (נתיב התורה פ"א) תמה מה עניין תלה הקב"ה את בריאת העולם דווקא בקבלת התורה על ידי בני ישראל.

וביאר שהתורה נקראת מלשון 'הוראה', להורות ולסדר לאדם דרכי יושר איך יהא נוהג, וכמו כן התורה סדר העולם איך תתנהג, וכדאיתא במדרש (בר"ר א, א) וז"ל: התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקדוש ברוך הוא, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפושין, כך היה הקדוש ברוך הוא מבט בתורה, ובורא את העולם, ע"כ.

וא"כ אתו שפיר, שכיון שהתורה היא המחזקת את העולם בסדר הראוי לה, ובני ישראל הם היחידים

לשאלות "בדיני ממונות והלכות רבית":

0333 613 6565

אפשר גם לשלוח שאלות באימיל:

dvarmishpot@gmail.com

שעות מענה בהיכל הוראה:

ימים א-ה:

משעה 1:00 עד שעה 5:00 אחה"צ

ערב שב"ק:

משעה 10:00 עד 12:00

0333 613 6565

בראשות הגאון האדיר רבי נפתלי נוסבוים שליט"א
ובהכוונת הגר"ש סג"ל שליט"א

יעסוק בתורה, שנאמר ושקוי לעצמותיך, חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר ולכל בשרו מרפא. אמר רב יהודה ברבי חייא, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם נותן סם לחבירו לזה יפה ולזה קשה, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו, שנאמר ולכל בשרו מרפא, ע"כ.

והיינו משום שהדרכים הם בחזקת סכנה, וזה מאחר שאין בהם יישובי בני אדם, ולכן הוא נפרד מן העולם, ולכן שולטים בו המזיקים. ועל ידי ההתחברות לתורה הרי הוא נשמר ומתחבר לסדר העולם וכמו שנתבאר.

ובפרשת יתרו כתיב (שמות יט, ב) 'ויחן שם ישראל נגד ההר', וברש"י: 'כאיש אחד בלב אחד', ויש להבין מה ענין השייכות בין קבלת התורה לאחדות.

ויש לבאר, שכן כל ענין המחלוקת בא על ידי שהאדם אינו מכיר את מקומו הראוי והמיוחד, ותדיר הוא חושב שלחברו יש ממה שראוי להיות לו, ולכן הוא נעשה שונא לחברו ומתקנא בו, ועל ידי לימוד התורה שהיא יסוד סדר העולם, הרי הוא בא לידי הכרה מה שייך אליו בסדרי העולם, ומה שייך לחברו.

ובזה יש לפרש הפסוק (שמות יח, כג) 'אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלוקים ויכולת עמוד וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום', והיינו אם יהיה כל אחד 'על מקומו' - ולא יתערב במה ששייך לחברו, בזה 'יבוא בשלום' - לחיות עם חברו בשלום בלי מחלוקת.

וזה ענין מצות הגבלה שנצטוו בני ישראל קודם לקבלת התורה, היינו שכיון שבתורה שיקבלו - שהיא סדר העולם - יצטוו כל אחד מישראל בסדר העבודה השייכת אליו במיוחד, לפי תכונות נפשו המיוחדים אליו, לכן הוצרכו להגביל כל אחד לעצמו את מקומו שלו בלא להתערב במה שיש לחברו.

ואיתא בחז"ל (קידושין לב:) 'תורה דיליה היא, דכתיב ובתורתו יגהה יומם ולילה', ולפי דברינו יתבאר הכוונה, שלאחר שלמד תורה הרי התורה מדריכתו בסדר חייו איך לעבוד את השי"ת כראוי.

והנה איתא בגמרא פסחים (נח:) 'הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכס', וזה להיפך מהשכל לומר שדווקא ביו"ט קבלת התורה, שבו נתקדשו בני ישראל ביותר לקבל את התורה, יהא חיוב לחל 'לכס' יותר משאר יו"ט.

אלא שלפי שנתבאר שהתורה היא המסדרת לאדם את מהלך חייו איך יתנהג כראוי, א"כ דווקא ביום קבלת התורה יש לציין ענין זה באכילה ושתייה ותענוג, להורות מה שהתורה היא המורה לנו דרכי חיים גם בענייני גשמיות.

והמקיים משפט ממשפטיה מפליג אור קדושה למעלה בשורש המתייחסת אליה, וממשיך שפע אורה, עד שהמקיים משפט ה' יברא כוח קדוש, כעושה כל מצוה שקונה לו פרקליט אחד, והוא רם וגדול האיכות מעין אותיות התורה שכולה שמותיו יתברך, אשר בכל צירוף אותיותיה יש ויש כוחותיו יתברך חיים וקיימים בלתי נפרדים ממנו יתברך, וזהו אומרו 'חוקים ומשפטים צדיקים', ולא אמר 'צודקים', לומר כי הם כוחותיו יתברך חיים וקיימים, שמכל אחד נברא מלאך חי וקיים, ורביים יקראו 'צדיקים', ונקראים 'צדיקים' על שם היותם ממשפטי צדק, עכלה"ק.

והנה בעמדינו עתה בפרוס יום חג מתן תורתנו הקדושה הבעל"ט, מודים אנו להשי"ת ואומרים: "אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא", ועיי' בסה"ק בת עין (דרושים לשבועות ד"ה ולפי זה) שמפרש כוונת המאמר וז"ל: 'שבאמת לא היה צריך השי"ת לכפות את ישראל לקבלת התורה כיון שאמרו נעשה ונשמע, אמנם מחמת גודל הבושה שהיה אז בישראל האין יקבלו את התורה הקדושה, ורצו לעשות עוד יותר פרישות, ולכן כפה אותם השי"ת שיקבלו את התורה"ק ביום השלישי דווקא וכו', ולזה אפשר לומר שע"כ נקרא יום החמישים חג השבועות - שהוא יום השלישי - 'זמן מתן תורתנו' דווקא ולא זמן מתן 'תורתך', כי יום החמישים שהוסיף משה מדעתו היה ע"י בחינת ענוה ושפלות באמת ובושה גדולה, האין יקבלו התורה בלא הרבה פרישות, וע"י בחינת ענוה ובושה זו נתעכבה קבלת התורה עד יום השלישי, ועיי"ז נתנה התורה לנו במתנה ונקראת על שמנו 'זמן מתן תורתנו', והנה רב יוסף שהיה בבחינת ענוה באמת וכו', ע"כ אמר 'אי לא האי יומא דקא גרים', פירוש שאי לאו האי יומא דקא גרים להראות לנו שבחינת ענוה היא מעלה גדולה, שעיי"ז נתנה לנו התורה במתנה ונקרא 'מתן תורתנו', 'כמה יוסף איכא בשוקא' - כיון שלא היה מחזיק עצמו בשום מדה טובה, עכלה"ק.

ופשוט וברור כי אף שפסקי וביורורי ההלכה מיוסדים על פי דברי גדולי הפוסקים, מ"מ מאחר שע"י פרט קטן יכול הדין להשתנות, ע"כ בכל מקרה יש לעשות שאלת חכם לגופו של עניין.

ויה"ר שיתקיים בהאי שעתא מאמר בעל האקדמות: "רבנותא דיעבד לי כד מטיא שעתא וכו' ישלם גמוליא לסנאי ונגותא וכו' עלה רמזי דין הוא ברם באמתנותא שברנא ליה בשבין תקוף המנותא וכו' זכאין כד שמעתון שבח דא שירתא, קביעין כן תהוון בהנהו חבורתא, ותזכון די תתבון בעלא דרתא, ארי תציתון למילי דנפקין בהדרתא".

המערכת

חודש סיון תשפ"ה

שאלות שנשאלו לאחרונה בהיכל ההוראה 'דבר המשפט' -

והנה בהרבה מהמקרים כשבאים השותפים לדין תורה על סכסוך שיש ביניהם, אזי נמצאים שניהם צודקים בטענותיהם, משום ששניהם נקטו בשעת ההסכם לשונות שיש לפרשם לב' צדדים, וחשבו אז בשעת אמירתם שלבסוף כנראה שישתדרו כבר, ואי אפשר לחייב אחד מהם.

לכן מהנכון והראוי לחתום שטר שותפות ברור בלא שום פקפוק בדרישותיהם של השותפים, וכמאמר העולם: שמוטב שיכנסו לעסק השותפות כשונאים - ובלבד שלבסוף יסיימו כאוהבים.

שאלה: בעניין ב' ידידים הרוצים להשקיע את ממונם בשותפות, והנה הניסיון הוכיח שאפשר שיבואו לידי עוגמת נפש לאחר שיתהוו חילוקי דעות מכל מיני פרטים שלא הוסכמו ביניהם כראוי. לכן השאלה איך יסכימו שיהא מוסכם בתוקף מדין תורה, שלא יבואו לידי מחלוקת.

תשובה: המציאות מוכיחה שהרבה מעוגמת הנפש נגרם ממה ששניהם רצו מאוד להשקיע את ממונם באותה ההשקעה, וכל אחד מהם חשש שמא אם ידגיש בפני חברו את דרישותיו, אולי יחזור בו חברו ולא ישקיעו את הממון, ולכן כל אחד אומר לחברו דברים המשתמעים לשני פנים.

פסקי הלכות - מחוסרי אמנה

מחוסרי אמנה

אפי' שנתבאר שבלי קנין לא חל עליו שום התחייבות, למרות זאת, כל דבר שדיברו או כתבו ביניהם [כן מבואר ברש"י ב"ק ע"ט ע"ב] מי שחוזר בו הרי הוא מחוסר אמנה, ולומדים זה מהפסוק "שארית ישראל לא יעשו עוולה" (צפניה ג יג). ומבואר בפוסקים שיש לרב או לבית דין לפרסם ברבים שמו של המחוסר אמנה כדי לביישו וכדי להכריחו שיעמוד בדיבורו, אבל כבר כתב מהר"ם מינץ שבימינו אין בידינו למחות מפני כמה טעמים הגלויים ומפורסמים וכו' אך כל איש הירא והחרד לדבר ה' יקיים בנפשו שוב יום אחד לפני מיתתו, וכן בכל עת יהיה בגדין לבנים.

דין מחוסרי אמנה חל רק לאחר שהצדדים סיכמו גם את סכום המכירה ואת הפרטים העיקריים של המכירה, אבל אם לא פסקו לא חל עליהם האיסור של מחוסרי אמנה. איסור מחוסרי אמנה נאמר ג"כ במתנה, אבל במתנה מרובה שאין המקבל סומך דעתו עליו, מותר לנותן לחזור בו. והגדר של מתנה מרובה ומתנה מועטת תלוי בעשרו של הנותן, כמבואר בשו"ת בצל החכמה.

ומבואר בס' רמ"ג ס"ב אם אמר שיתן מתנה, אפילו כשאמר שלא בפני המקבל ואפילו אין המקבל יודע ממתנתו, החוזר בו עובר משום מחוסרי אמנה.¹

והוא הדין בשכירות, אם אמר לו שישכיר לו ביתו או רכבו, יש משום מחוסרי אמנה. וכן כששוכר פועלים, אם חוזר בו הבעה"ב אסור משום מחוסרי אמנה.

וכן כל טובה שא"ל לחבירו שיעשה עבורו, כלול באיסור של מחוסרי אמנה.²

ודע, כל הדין של מחוסרי אמנה שלומדים מהפסוק "שארית ישראל לא יעשו עוולה", דווקא שהיה בדעתו בעת פסיקתו, אלא שבסוף הוא מתחרט. אבל אם בשעת פסיקת הדמים לא היה בדעתו לקיים הבטחתו, לכו"ע עובר בזה על המצות עשה מה"ל של "הי' צדק", לא לדבר אחד בפה ואחד בלב.³

אבל אם נשתנה המחיר ("תרי תרעי") נחלקו הפוסקים האם מותר לחזור בו. יש מתירים משום סברא דאדעתא דהכי בודאי לא היה פוסק עמיה, ויש אוסרים. וע' ברמ"א חו"מ ר"ד סעי' י שהביא ב' הדיעות וכתב דהעיקר כדעת הראב"ד והרשב"א דגם בתרי תרעי איכא משום מחוסרי אמנה, והב"ח מסתפק בזה.

ולפי המתירים בתרי תרעי, לאו דווקא נשתנה השער לגמרי אלא אפי' בנשתנה הענין ג"כ מותר לחזור בו, כגון שכר פועלים שיעבדו אצלו ביוקר ועתה מצא פועלים שיעשו בזול (סמ"ע סי' של"ג סק"א), וכן מבואר בט"ז יו"ד סי' רס"ד סק"ה שאם הזמין מוהל ואח"כ מצא מוהל שטוב ממנו או צדיק ממנו, מותר לחזור בו. אבל בזמנינו לא שכיח דינו של הט"ז, הואיל ודרכי המוהלים מפורסמים לציבור ולא סביר שלא ידע האב שיש מוהל יותר מומחה או יותר ירא שמים. אולם דין זה שייך אם הגיע מוהל אורח לעיר שלא ידע מקודם על הגעתו, וכדומה. והוא הדין אם שכר סופר סת"ם שיכתוב ספר תורה עבורו, ואח"כ מצא סופר מומחה יותר,

ג"כ דינו כנ"ל, כי דינו של הט"ז בנוי על הסברא שאנן סהדי דאדעתא דהכי לא היה פוסק עם הראשון, וזה שייך רק אם אח"כ "מצא" סופר אחר שלא עלה על דעתו, בזה יש לדנו כתרי תרעי. אבל אם קצץ עם סופר ואח"כ שמע שיש בא"י סופר מומחה ממנו, יש לעיין טובא האם זה נכלל בדינו של הט"ז הנ"ל, כי כל אחד יודע כאשר קוצץ עם סופר שיכול להיות שיש מומחה יותר בסוף העולם, ואם כן איך שייך לומר אנן סהדי שלא היה קוצץ עם זה? ולכן י"ל שהט"ז אמר דינו רק לענין מוהל, וכן משמע בלשונו "דאם הוא בענין שנזדמן לו אח"כ מוהל שהוא אוהבו או צדיק", הרי שמפרש למה אין כאן משום מחוסרי אמנה? כי רק עכשיו "נזדמן" לו, אבל לא במקרה אחר.⁴ ולכאורה ה"ה אם מצא פועלים בזול, זהו דוקא אם לא היו בעת שקצץ עם הראשון, מה שאין כן המציאות היום שבנקל יוכל לברר אם יש פועל בזול יותר, ואעפ"כ פסק עם הפועל מה שפסק, שאפילו אם ימצא פועל אחר זול ממנו אסור לחזור בו.

וראוי להבהיר שגם בהבטחת שכירות בתיים, שכירת מקום, שכירת אולם שמחות, מכירת דירות וכדו', ג"כ יש בזה משום מחוסרי אמנה, ואע"פ שגמר הדבר הוא ע"י דמי קדימה, אם חוזר בו לפני מסירת דמי קדימה יש בזה משום מחוסרי אמנה,⁵ וראיה לדבר, כי כל דינו של מחוסרי אמנה כן הוא, שהגמר נעשה רק ע"י קנין, ואעפ"כ בלי קנין יש משום מחוסרי אמנה, ולא גרע שכירות בתיים וכו' מכל דין מחוסרי אמנה כאשר סמך דעתו שישכיר לו.

ביורי הלכה

1) בשו"ע הרב (הלכות מכירה, סעיף ו) העתיק להלכה את דברי השולחן ערוך (חו"מ סי' רמג, סעיף א-ב) שגם בהבטחה לתת מתנה שלא בפני המקבל יש דין מחוסרי אמנה, והקשה על כך בציונים (שם אות ג) שהרי לא סמכא דעתו של המקבל כיון שלא ידע מזה כלל, והניחו בצ"ע.

ו"ל דרך אם בפועל לא סמכה דעתיה של המקבל יש סברא לומר שאין בו משום מחוסרי אמנה, כגון מתנה מרובה, ואז נחשב גם לגבי הנותן שחסר מדיבור שלו [ולמרות שהסברא של לא סמכה דעתו במתנה מרובה תלוי בדעת הנותן שלא סמך ע"ז, לפי דבריו י"ל שהסמיכות דעת מתחיל מצד המקבל אבל ע"ז נחשב כחסר מדיבורו של הנותן]. אבל כאשר אין חסרון בדיבור מצד עצמו, רק שלא ידע המקבל מנתינת המתנה ולכן לא סמכה דעתיה בגלל אי ידיעה, הואיל ואין חסרון בדיבורו צריך הוא לקיים את דיבורו ואם לאו הרי הוא מחוסר אמנה. אולם יש לציין שכל זה רק אם אמר לפחות למישהו אחר, רק לא למקבל, שיש בזה משום מחוסרי אמנה, אבל אם אמר בינו לבין עצמו אין כאן דיבור כלל, ואם כן אין בזה משום מחוסרי אמנה.

ובשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' ק"ס אות ו' מבאר שהדין שנותן מתנה יש בו משום מחוסרי אמנה, היינו רק אם לבסוף נודע למקבל, כיון שלבסוף יש סמיכות דעת על כן יש איסור בו משום מחוסרי אמנה.

2) ויל"ע בזה מדברי הרמ"א בסימן של"ג "פועל שעשה בחינם עם בעה"ב, יכול לחזור אפילו בדבר האבוד", והמקור הוא במהרי"ק (שורש ק"ג) שכתב, "שמעון הוא דאפסיד אנפשיה דה"ל לאסוקי אדעתא דלמא הדר ביה ראובן", הרי חזינו שאין לבעה"ב לסמוך עליו כאשר עושה בחינם, ואם כן למה יש כאן מחוסרי אמנה בזה שלא מקיים דיבורו לעשות לו טובה? אולם אין הדברים דומים, כי שם דהוי דבר האבוד, הוי בגדר מתנה מרובה ולכן מותר לחזור. ואפילו אם מדובר בפעולה מועטת, המקבל היה צריך לחשוש דילמא הדר ביה ולא לסמוך עליו. אולם לפ"ז דבר האבוד גרע טפי ולכן אין בו מחוסרי אמנה דלא היה לו לסמוך על מי שעושה עמו בטובה, וצ"ע. [אפשר שכתב כן הרמ"א רק לענין שא"צ לשלם ממון דלא הוי גרמי כיון דלא היה לו לסמוך עליו, אבל אסור משום מחוסרי אמנה].

ויותר נראה לומר, ששם לא הבטיח הפועל כלל לעשות, אלא שעשה מלאכתו וסייעו לבעה"ב בחינם, בלי להבטיח שיעבוד עבורו, בזה נאמר שיוכל לחזור וג"כ ליכא משום מחוסרי אמנה, ואפילו בדבר האבוד.

3) גרסין בב"מ דף מ"ט ע"א: איתמר דברים רב אמר אין בהם משום מחוסרי אמנה, ורבי יוחנן אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה. מיתיבי, מה תלמוד לומר הין צדק? הין בכלל איפה היה! לא לאסוקי אדעתא דלמא הדר ביה ראובן, אמר אביי ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב. ע"כ לשון הגמרא. ואף דנראה מפשטות דש"ס דלא הוצרך אביי לאוקמא לאחד בפה ואחד בלב אלא לרב דוקא דס"ל דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה, אבל לר' יוחנן דס"ל דדברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, לא בא הכתוב לאחד בפה ואחד בלב. ואנן קי"ל כר' יוחנן א"כ לא ילפינן מהאי קרא האי איסורא דלא ידבר אחד בפה ואחד בלב, וכן דעת בעל המאור. אבל הרי"ף פסק הא דאביי שיש איסור לדבר אחד בפה ואחד בלב. והפני יהושע בכתובות מבאר שלר"ף שיש לדון בקל וחומר, שאם אחד בפה ואחד בלב אסור, כ"ש אם היה הסכמה בלב ובפה ואח"כ חוזר בו שיש כאן איסור של הן צדק, והדין של מחוסרי אמנה איירי כשנשתנה השער, ובזה יש רק משום מחוסרי אמנה.

יש לבאר דבריו: אם חוזר אח"כ ללא שום סיבה ולא נשתנה השער, הרי זה כדיבור של אחד בפה ואחד בלב, ומה לי אם חושב אחרת מדיבורו או עושה פעולה נגד דיבורו? אבל אם היה לו סיבה לחזור בו משום שנשתנה השער, אין זה הפרה של דיבורו ואין זה בכלל הן צדק, כי על מקרה כזה לא היה דיבור והבטחה, וע"כ מצד הן צדק ליכא איסור לחזור בו, ורק משום "שארית ישראל לא יעשו עוולה" יש איסור של מחוסרי אמנה שלא יחזור בו.

[ויל"ע האם יש חילוק אם חוזר ממש בלי שום סיבה ש"ל דבזה פשוט דע"ז היה הבטחה שלו ובזה יודו כו"ע לסברת הפנ"י שיש בה איסור עשה מה"ל, שזה נכלל באיסור שלא יהא אחד בפה ואחד בלב, למקרה שחוזר בו משום איזה סיבה שהוא אבל לא משום שינוי השער, כי כאן יש לדון האם מיפר בזה דיבורו שלו ועובר איסור תורה משום שלא יהא אחד בפה ואחד בלב, או רק מחוסר אמנה, וצ"ע.]

4) וכן משמע מלשונו של הט"ז, שכותב שהגיע אחר "שהוא אוהבו", ואטו נאמר בכל מחוסרי אמנה שאם אח"כ בא אוהבו ורוצה לקנות ממנו החפץ נאמר שזה כתרי תרעי דאנן סהדי? אלא בהכרח צ"ל שמדובר ש"נזדמן" לו אוהבו, כמו שהסברנו במהל. אלא שלפ"ז, אם רוצה למכור דבר ואוהבו לא היה בעיר ורק אח"כ נזדמן לו, צ"ע אם יש בזה משום מחוסרי אמנה לפי הט"ז.

5) אולם יש לעיין אם שכח בעל האולם שהבטיח לאחד, והשכיר את האולם לשני, האם יש בזה משום מחוסרי אמנה, אשר בכסף הקדשים דן במי שלא עמד בדיבורו ועבר על אין רוח חכמים נוחה הימנו, ואילו אם יחזור בו עכשיו ממכירתו כדי לבטל איסור זה, יעבור על איסור תורה של מי שפרע. אולם במקרה דנן בהשכרת אולם השמחות באופן ששכח, י"ל שהשוכר רק סמך על בעל האולם אם יזכור מההזמנה, אבל אם ישכח מההזמנה שלו לא סמך מתחילה דעתו עליו, וצ"ע בזה. אלא שיש להוסיף, שאם סיכם בפירוש לשלוח לו הודעה אלקטרונית על סיכום ההזמנה, י"ל שכאן בודאי אין סמיכות דעת בהבטחתו כל זמן שלא קיבל הודעה כי זה כתנאי על הבטחתו, וכן מנהגם של הרבה פועלים כהיום, שבלי הודעה אין גמירת דעת כלל.

פסקי הלכות - "ודבר דבר"

ונביא כאן הלכות שבת שנוגעות לבעלי בתים העוסקים במסחר בכל ימות השבוע כיצד ינהגו ביום השבת

ונקדים בזה נקודה למחשבה: כל עניינה של שבת קודש מיוסד כדי שישובת וינוח, ועל ידי כך יהיה מנוחה ושמחה אור ליהודים. וצריך להיות במחשבתו כאילו כל מלאכתו עשויה, להיות במנוחה ולדעת שהכל נעשה ע"י הקב"ה. ויש קשר גדול בין עניינה של שבת לכל יסודי חושן משפט וריבית, והוא שכל מה שעושה האדם בעשיית מלאכות בכל ימי השבוע ה"ה יסוד ההשתדלות, אבל התוצאות הם ביד הקב"ה שהוא מולך ומביא את האדם לכל מה שירוויח. לכן יש איסור "ודבר דבר" בשבת, ומבארים הפוסקים שהוא משום שצריך להיות כל מלאכתך עשויה, ולכן האיסור רק על מלאכות שעתיד לעשות, כי זה סותר את המושג של כל מלאכתך עשויה, אבל מלאכות שכבר נעשו אין בהם משום ודבר דבר, והבן.

ומצי הדבר אצל סוחרים שהם באמצע עיסקה ורוצים שתגמר העיסקה לאחר השבת, ובשבת מדברים על עניין זה ומתייעצים יחד, יש כאן איסור של ממצא חפצך ולפי

הרמב"ם של ודבר דבר, וכל פעולה שעושה שע"ז יהא לו הכנה למלאכה שאסור לעשות בשבת, יש בה אסור משום ממצא חפצך, וחזן מזה יש איסור של ודבר דבר.¹

ויש בזה כמה איסורים

יסוד האיסור של ממצא חפצך, שלא יכין עצמו בשבת לעשות מלאכה לאחר שבת, אבל כ"ז רק אם עושה פעולה, כגון הליכה או מעיין שהוא ג"כ בכלל פעולה, [אבל מותר לחשב מחשבות ולתכנן ענייני מסחר במוחו בתנאי שאינו מעורר דאגה, כי הרהורים מותרים, אלא שמשום עונג שבת אין להרהר כלל ממסחר שעדיין עליו לעשות. אבל ממה שכבר עשו אין איסור, ויהא תלוי בזה: אם הצליח במסחר ועונג הוא לו, מותר, אבל אם גורם לו צער אסור להרהר, ככל הרהור שגורם לו צער שאסור.]

אולם מבואר בשו"ע שני תנאים כדי שיהיה אסור: א) אין אפשרות לעשותו באופן המותר, ב) שיהיה ניכר במעשיו שמתכוין לאיסור מלאכה.²

לכן אסור לאדם לילך לבדוק בית שרוצה

לשכור או לקנות, או לבדוק מה יש לתקן בה. אולם אם הולך לדירה שרוצה לשכור או לקנות, ויש שם שמחה וכדו' שאינו ניכר שבה משום שרוצה לקנות, לכאורה מותר, כיון שאינו ניכר שרוצה לקנותו.

בשו"ע כתב שמותר ללכת ברחוב ולהסתכל בדרך הליכתו היכן נמצאת חנות שבדעתו לקנות ממנו אחר שבת, [כיון שאינו ניכר מתוך מעשיו] וכמובן זהו דוקא ברחוב בחלק מהעיר שיהודים הולכים בו ואז אינו ניכר שעושה פעולה, אבל אם הוא מחוץ לשכונת היהודים י"ל שניכר מתוך מעשיו שרוצה לעשות מלאכה בשבת וע"כ יש בה משום ממצא חפצך.

וכן האדם המרחיב דירתו אסור לעמוד שם ולהתבונן בשבת האין בנאו באופן שניכר שמעיין על זה [באופן שלא הוא דרך הליכתו].

מותר לומר לחבירו שיש לו נכסים בעיר אחר שישמור על נכסיו שבאותו עיר ובתמורה הוא ישמור על נכסיו בעיר זה, ומבאר המש"ב דהחידוש הוא שאין בזה משום שכירות פועלים, ואע"פ שלהלכה שמור לי ואשמור לך הוא שומר שכר.⁴

בירורי הלכה

- 1) יש לציין בזה המח' הרמב"ם והראשונים ביסוד האיסור של ודבר דבר, שלפי הרמב"ם ודבר דבר נאסר רק אם ע"ז נעשה דבר תכלית בזה יש בזה האיסור של דבר דבר, אבל אם אינו דבר תכלית, של האיסור 'דבר דבר', דאם כבר נגמרה הדבר לפני כן, ורק מדבר בדברים שעתיד לבא ומה שבשומחשבתו לעשות בזה אי"ב האיסור של ודבר דבר, אבל דעת הראשונים סוברים שיש בזה איסור אפי' מה שעתיד לעשות יש בה האיסור, ויש לציין דלכאורה האיסור הוא רק על מה שעתיד לעשות יש בה האיסור אבל על מה שכבר עשה אי"ב האיסור של דבר דבר, ויש לבאר כל הענין שכיון שלמדין שצריך להיות 'כאילו כל מלאכתו עשויה' אי"כ בזה למדין שלא יהא בדאגתו האין יעשה ממנו,
- 2) ובאמת כן מבואר במג"א ריש סימן ש"ו שממצא חפצך נאסר רק אם ניכר הדבר. והקשה המג"א בס"י ש"ז סק"ג. זה שאסור להחשיך על התחום לעשות מלאכה שם לתלוש פירות, והלא אינו ניכר שרוצה לעשות מלאכה כי הוא ת"ח יש לומר שחושב ב"ד, ממילא אינו ניכר. ומתוך, שללכת עד סוף התחום אסור אפי' באינו ניכר, ומבאר היד אפרים שבזה שהולך הליכה מרובה יש איסור משום ממצא חפצך, ובזה ל"ז שיהיה ניכר, וכמו ודבר דבר שא"צ שיהיה ניכר, ורק אם עשה פעולה שמצד הפעולה אין כאן משום של ממצא חפצך, כגון לטייל לעיין בנכסיו וכדו', שהפעולה אינו פעולה של ממצא חפצך, בזה רק ע"י שניכר הפעולה שהוא משום ממצא חפצך, יש לאסור, כנלע"ד לפרש לפי היד אפרים. אבל בשו"ע הרב מפרש שבזה שהולך ניכר הדבר, כי כשעושה את המלאכה במוצ"ש הוברר הדבר שבזה שהולך לחשוך על התחום היה בשביל לעשות המלאכה. ולפי דבריו יוצא שרק אם עשה המלאכה במוצ"ש ניכר שכן היתה כוונתו בשבת, אבל אם לא עשה מלאכה במוצ"ש אין בזה איסור של מחשיכין כי לא היה ניכר הדבר, וע"כ אין לאסור.
- 3) ולכאורה בזה נאסר רק אם מצד מעשיו ניכר שיש לו שייכות עם המלאכה שיעשה אחר שבת, כמו מעיין בנכסיו או מחשיכין על התחום לשכור פועלים, או מה שמבואר במרדכי שלא יטייל לשכור סוס, שיש קשר בין הפעולה שעושה בשבת והמלאכה שיעשה אח"כ, אבל אם הולך לבית מדרש להקדים להתפלל כדי לעשות מלאכה בשבת כמו לנסוע ברכב [אין אנו דנים מצד הכנה] ליכא בזה האיסור מצד ממצא חפצך, ואפי' אם יבינו השכנים שהולך להתפלל במנין מוקדם כדי לנסוע, מ"מ מותר כיון שאין קשר ישיר בין הדברים [וחזן מזה יכול להיות עוד סיבות למה מתפלל במוקדם].
- 4) ואפשר דאפי' לענין שומר שכר נחשב זה כשכר על שעובד עמו ועל זה משלם לו בשכר השמירה כנגדו, לענין שכירות פועלים אינו כהחייבות והוא רק כטובה שעושה עם חבריו שאינו התחייבות, וכן מבואר בשיטת"ק בשם הראב"ד בסוף פרק איזהו נשך, שמדמה נכש ואנכש להלוואה ולא כפועל שעובד עמו עבור זה שמחזיר לו פעולתו. [אולם בחו"ד סוף קס"ב מפרש דברי הראב"ד דהוי כמו שכירות פועלים, אבל הבית מאיר ריש ס' קס"ב מפרש דברי הראב"ד כפשוטו, שאינו שכירות פועלים אלא כהלוואה]. והקשה באור שמח למה אינו אסור משום שכר שבת, דשמוך לי ואשמור לך הוא שומר שכר? והוא מבאר שלענין שכר שבת אסור רק אם משלם ומרויח בו ועל ידי זה מתרבה ממנו, אבל אם לא נתרבה ממנו רק מחזיר לו השמירה שעשה עמו אין לאסור משום שמור לי ואני אשמור לך.

ואפשר זהו הסבר למה אין כאן האיסור של שכירות פועלים, כיון שאינו מקבל מעות מיוחד ע"ז, לא נחשב כשכירות אלא כהחלפה [ואפי' אם נאמר שהיו שכירות פועלים, אעפ"כ לענין שבת אין לגזור אלא אם שכירו ממש] אולם משמע במ"ב שאינו חשיב כלל כפועל, ויל"ע [ולפי"ז י"ל למה אינו אסור משום רבית כמו שלגבי נכש ואנכש הוא שומר שכר, י"ל שכמו לענין שכר שבת מבואר שאין בזה משום שכר שבת, ה"ה אין בו משום רבית שצריך שיתרבה ממנו, אבל כשמחזיר מה שנתן לו לא חשיב רבית. אולם דנו הראשונים אם בהלוני ואני אלוה לך האם הוי כמחזיר לו הלוואה, או כיון שכבר פרע החוב נחשב הלוואה כגורם חיצוני].

• פרנס השבוע •

מדב ידידיו הנציח רחוק צדקה וחסד
ה נחמן לייפער שליט"א

זכות החזקת התורה יעמוד לו ולב"ב
לדחידך ממקד הרבנות בכל
משאלות לבם לטובה

• פרנס השבוע •

מדב ידידיו הנציח רחוק ואקד רבן
ה ברוך משה מאשקאדוויטש שליט"א

זכות החזקת התורה יעמוד לו ולב"ב
לדחידך ממקד הרבנות בכל
משאלות לבם לטובה

• פרנס השבוע •

מדב ידידיו הנציח רחוק צדקה וחסד
ה יהושע עוזר ברויער שליט"א

זכות החזקת התורה יעמוד לו ולב"ב
לדחידך ממקד הרבנות בכל
משאלות לבם לטובה